

Визначені надії на позитивні зрушення в рішенні проблеми залучення іноземних інвестицій з'явилися після Указу Президента України "Про додаткові заходи надходжень в економіку України" і розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.02.2001 р. "Про заходи для поліпшення інвестиційної привабливості" підготовленого до виконання Указу. Створити умови для підтримання інвестиційної привабливості України можна не тільки за допомогою вдосконалення законодавчої бази, а й за допомогою тісної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями для представлення свого інвестиційного клімату та можливостей іноземним інвесторам. При вирішенні подібних проблем пріоритетними повинні бути інтереси інвестора з урахуванням стратегічних, економічних інтересів держави.

Таким чином, залучення прямих іноземних інвестицій є однією з ключових проблем у ході реформування української економіки. Саме вони забезпечують доступ до нових технологій і методів управління, прискорюють науково-технічний розвиток, призводять до створення нових інвестиційних інститутів, забезпечують створення нових робочих місць, а також сприяють підтримці активізації внутрішнього інвестування. Іншими словами залучення прямих іноземних інвестицій є необхідною умовою прискорення темпів економічного розвитку України, стимулює промислове виробництво, забезпечує умови стійкого й швидкого економічного росту й збільшення рівня суспільного добробуту у країні.

Література

1. Закон України. Про інвестиційну діяльність// Голос України. 1991. 18 березня.
2. Волинець В.В. Іноземні інвестування в умовах інтеграції у світову економіку// Актуальні проблеми економіки. 2006 р., № 8.
3. Станчук С.П. Проблеми залучення іноземних інвестицій в регіони України// Формування ринкових відносин в Україні 2004 р., № 9.
4. Статистичний щорічник за 2005 р./ За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Вид-во "Консультант".
5. www.goog.com.ua.

УДК 338.246.2

Б.І. Кабаці – Львівська КА

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЯТОРНОГО ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Розглянуто структуру, об'єкти, методи, форми та принципи механізму державного регуляторного впливу на динаміку економічного зростання.

Ключові слова: державне регулювання економіки, монетарна політика, економічне зростання, монетарні інструменти.

B.I. Kabaci – L'viv commercial academy

The mechanism of the state regulating influence onto the dynamic of economical growing

In the article application of structure, objects, methods, forms and principles of mechanism state regulating influence onto the dynamic of economical growing.

Keywords: state influence on an economy, money policy, economy growing, money instruments.

Кінцевою метою всіх економічних реформ є економічне зростання у країні. Тепер уже зрозуміло, що тільки на шляху економічного зростання можливим є досягнення динамічної макроекономічної рівноваги і стабілізації фінансової системи, досягнення виробничої та розподільчої ефективності споживання ресурсів, побудова обґрунтованої структури економіки країни.

Проблема економічного зростання одночасно складна, нестабільна та недостатньо розроблена, незважаючи на постійний, стійкий інтерес до цієї проблеми з боку основних економічних шкіл. Серед відомих зарубіжних учених досліджували у даному напрямі Е. Долан, Р. Дорнбуш, Г. Манків, Дж. Сакс, С. Фішер та ін. Дедалі більше уваги дослідженню чинників та основних аспектів економічного зростання приділяють і українські вчені: В. Базидевич, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Опарін, І. Радіонова та ін.

В економічній літературі під економічним зростанням розуміють збільшення кількості товарів та послуг, які продукує національна економіка, або його зміст ототожнюється з поняттям економічного прогресу.

Так, Кемпбелл Р. Макконнелл та Стенлі Л. Брю визначають економічне зростання як "... збільшення виробничих можливостей, що проходить зі збільшенням кількості використовуваних факторів виробництва або вдосконалення техніки і технології" [1, с. 634]. Аналогічним чином трактують це поняття і Рудігер Дорнбуш та Стенлі Фішер: "Економічне зростання – це зростання реального ВВП" [2, с. 21]. Більш чітко визначення терміну наведено в роботах Пола А. Семюелсона та Вільяма Д. Нордгауза: "Економічне зростання означає збільшення потенційного ВВП країни. Іншими словами, економічне зростання – це розширення межі виробничих можливостей країни" [3, с. 298].

В українській економічній літературі економічне зростання також визначається як "...збільшення обсягів суспільного виробництва і розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення у товарах та послугах" [4, с. 88].

Як свідчить світовий досвід, держава має потенційні можливості для забезпечення зростання доходів, інвестицій та національного багатства. Кожна країна, залежно від специфіки економічної ситуації, стану розвитку, історичних особливостей визначає власний механізм державного регулювання економічного зростання як сукупності заходів інституційного, організаційного, регуляторного та законодавчого характеру, основною метою яких є стабілізація економічної та соціальної ситуації у країні та подальше стимулювання зростання основних економічних показників.

Механізм державного регулювання економічного зростання – це спосіб організації економічних відносин між державою та підприємствами, населенням, іншими країнами та міжнародними інституціями з метою стабілізації економічної та соціальної ситуації у країні та створення передумов для економічного зростання.

Механізм державного регулювання повинен включати у себе поточні та стратегічні цілі державного регуляторного впливу, перелік основних форм, об'єктів, методів та інструментів впливу.

Основною стратегічною метою державного регулювання ринкової економіки є створення передумов для економічного зростання у країні. Для її

досягнення важливим є вирішення широкого кола поточених економічних, соціальних та інституціональних проблем, таких як високий рівень безробіття, прискорення динаміки інфляційних процесів, неефективна структура економіки, недостатній рівень інвестиційної активності, проблеми розвитку аграрного сектора та багато інших.

Вирішення цих проблем пов'язано з впливом на окремі об'єкти державного регулювання. Основними об'єктами є: економічний цикл; структура економіки (галузева, регіональна, секторна); умови нагромадження капіталу; зайнятість; грошовий обіг; платіжний баланс; соціальні відносини.

Важливим є вибір пріоритетності (оптимальності) визначення поточних цілей та об'єктів державного регулювання, так як інколи є суперечливими засоби їх досягнення. Класичним прикладом взаємної суперечності поточних цілей є бажання одночасно обмежити і рівень безробіття, і уповільнити темпи інфляції у країні. Спостерігається певна закономірність: чим менше цілей визначаються як пріоритетні для держави, тим менше суперечностей між цілями та засобами їх досягнення, а відповідно тим більше гарантія досягнення поставлених цілей.

Під методами державного регулювання економіки розуміють характер впливу держави через виконавців заходів державного регулювання на всі сфери в національній економічній системі. Методи державного регулювання економіки надзвичайно різноманітні. Їх можна згрупувати в чотири таких блоки: економічні; адміністративні; правові; донорські.

Найбільш притаманними та привабливими для країн з орієнтацією на ринкові відносини є економічні методи державного регулювання економіки. Застосування цих методів передбачає не пряме втручання з боку суб'єктів регулювання, а опосередковане, через створення певного економічного середовища. Регулювання за допомогою економічних методів дає можливість суб'єктам ринку зберігати право на вільний вибір економічної поведінки.

Економічні методи державного регулювання – це комплекс заходів з боку держави, що носить характер непрямого впливу на суспільно-господарський розвиток країни з дотриманням вимог основних економічних законів, задля створення умов, що забезпечують досягнення високих економічних результатів. До економічних методів державного регулювання належать прогнозування, планування, програмування, матеріальне стимулювання, пільгове фінансування, пільгове оподаткування і кредитування. Застосування цих методів є найбільш органічним для умов ринкової економіки, оскільки держава не обмежує вибір та дії економічних суб'єктів, а тільки корегує та цікавлює його у прийнятті певних рішень.

Адміністративні методи державного регулювання ринкової економіки виражають, по суті, пряме управління з боку держави і передбачають використання системи державних замовлень та контрактів; застосування державою санкцій і штрафів, ліцензій, дозволів, квот; запровадження норм і стандартів, які регламентують вимоги до якості робіт, послуг, продукції, до організації виробничих процесів, операцій на внутрішньому і зовнішньому ринках тощо [5, с. 57].

Адміністративні методи базуються на силі державної влади і не пов'язані зі створенням додаткового матеріального стимулу або загрозою фінансових збитків. Вони поділяються на засоби заборони, дозволу і примусу. В умовах ринкової економіки зазначені методи повинні використовуватися обережно і є обґрунтованим у ситуаціях, коли ніким не обмежена свобода окремих суб'єктів зумовлює втрати для інших суб'єктів і ринкової економіки загалом.

Серед основних напрямів застосування адміністративних регуляторів в умовах ринкової економіки виділяють:

- державний контроль за монопольними ринками шляхом державного регулювання цін;
- охорона навколишнього середовища та споживання невідтворювальних ресурсів;
- забезпечення мінімального рівня добробуту та соціального захисту населення;
- дотримання національних стандартів виробництва (санітарні, екологічні норми, якість продукції, заборона недобросовісної реклами тощо);
- захист національного ринку (митні обмеження, тарифи, квоти на експорт та імпорт, ліцензування товарів тощо).

Важливим методом регулювання економіки, формою цілеспрямованого впливу держави на розвиток тієї, або іншої галузі є державне замовлення, яке передбачає виготовлення та поставку певного обсягу продукції або виконання робіт на договірній основі з метою задоволення першочергових потреб суспільства. Це варіант співробітництва держави і підприємства з метою вирішення певних завдань. З метою економічного стимулювання виконання державного замовлення виконавцям можуть бути надані пільги щодо сплати податків, цільові дотації та субсидії, кредити на пільгових умовах, митні та інші пільги.

Правові методи регулювання розвитку ринкової економіки передбачають прийняття нормативно-правових актів, а також вироблення механізму їх реалізації та контролю. Застосування правових методів у діяльності держави передбачає встановлення загальних, обов'язкових для виконання правил поведінки економічних суб'єктів. Створюючи правову, законодавчу базу держава розробляє принципи економічних відносин, дотримуватися яких зобов'язані всі суб'єкти економічної діяльності – виробники, споживачі, держава. До цієї групи методів державного регулювання належать закони, законодавчі та нормативні акти, що захищають права власності, визначають форми підприємництва, умови функціонування підприємств, їх зв'язки між собою і державою.

Донорські методи державного регулювання ринкової економіки це пільги або преференції в грошовій або не грошовій формах, що створюють для виробника привілеї, забезпечують йому покращення конкурентоспроможності на ринку. Метою їх застосування є спрямування економічних ресурсів у ті галузі, що дійсно є пріоритетними для суспільства. Основними серед цієї групи методів є:

- субсидії – допомога (переважно в грошовій формі) яку надає держава за рахунок державного чи місцевого бюджетів, а також спеціальних фондів юридичним та фізичним особам та іншим державам;
- субвенції – вид грошової допомоги, що надає держава місцевим органам влади для цільового фінансування реалізації певних заходів (програм, проектів);

- преференції – це пільги, привілеї, переваги, що надає держава установам, підприємствам з метою створення сприятливих умов для їх діяльності;
- дотації – це метод регулювання діяльності підприємств промисловості, виробників сільськогосподарської продукції та інших галузей. Він полягає у виділенні державою грошових коштів з метою підтримання обсягів виробництва продукції, що є збитковою для виробництва, проте необхідною для населення або держави.

При всій своїй протилежності названі методи і інструменти мають певну схожість і їх розмежування досить умовне, адже будь-який економічний регулятор має у собі елементи адміністрування. Так, він контролюється відповідною урядовою службою, яка використовує його після прийняття відповідного політичного рішення. Наприклад, економічна система зазнає впливу такого економічного чинника, як ставка податку або податкова пільга, не раніше, аніж буде прийняте адміністративне рішення щодо її підвищення (або зниження).

Кожний з методів включає у себе велику кількість інструментів (регуляторів, важелів) впливу на конкретні об'єкти державного регулювання. Їх також можна поділити на адміністративні та економічні.

Серед основних форм державного регулювання ринкової економіки необхідно виділяти: комплексне планування економічного та соціального розвитку; прогнозування розвитку народного господарства та кон'юнктури ринку; реалізація національних і цільових комплексних програм; управління господарською діяльністю державних підприємств; фінансово-податкове регулювання (через систему державних фінансів і податків); грошово-кредитне регулювання (через регулювання грошової маси і процентної ставки); цінове регулювання (регулювання рівня цін на товарному ринку); структурне регулювання (через зміну структури економіки і, відповідно, структури попиту і пропозиції на ринку); соціальне регулювання (соціальний захист населення через державний перерозподіл доходів); регулювання зовнішньоекономічної діяльності та валютного курсу; адміністративне регулювання (через застосування неекономічних методів впливу на економічне життя (рис.)).

З переліку форм державного регулювання економіки, які не тільки теоретично, а й на практиці є найбільш дієвими щодо стимулювання економічного розвитку у країні виділяють фінансово-податкове регулювання.

Фінансово-податкове регулювання – це регулювання економіки держави шляхом створення сприятливого фінансового середовища для швидкого розвитку ринкових відносин.

Ця форма державного регулювання ринкової економіки є одним з основних важелів впливу на соціальну, виробничу, інвестиційну, регіональну, зовнішньоекономічну сфери діяльності держави та на практиці складається з двох основних компонентів:

- бюджетне регулювання, яке пов'язано з формуванням та використанням державних фінансових ресурсів;
- податкове регулювання, яке пов'язано зі стимулюванням економічного зростання, здійснення структурних перетворень, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників шляхом реформування податкової системи країни.

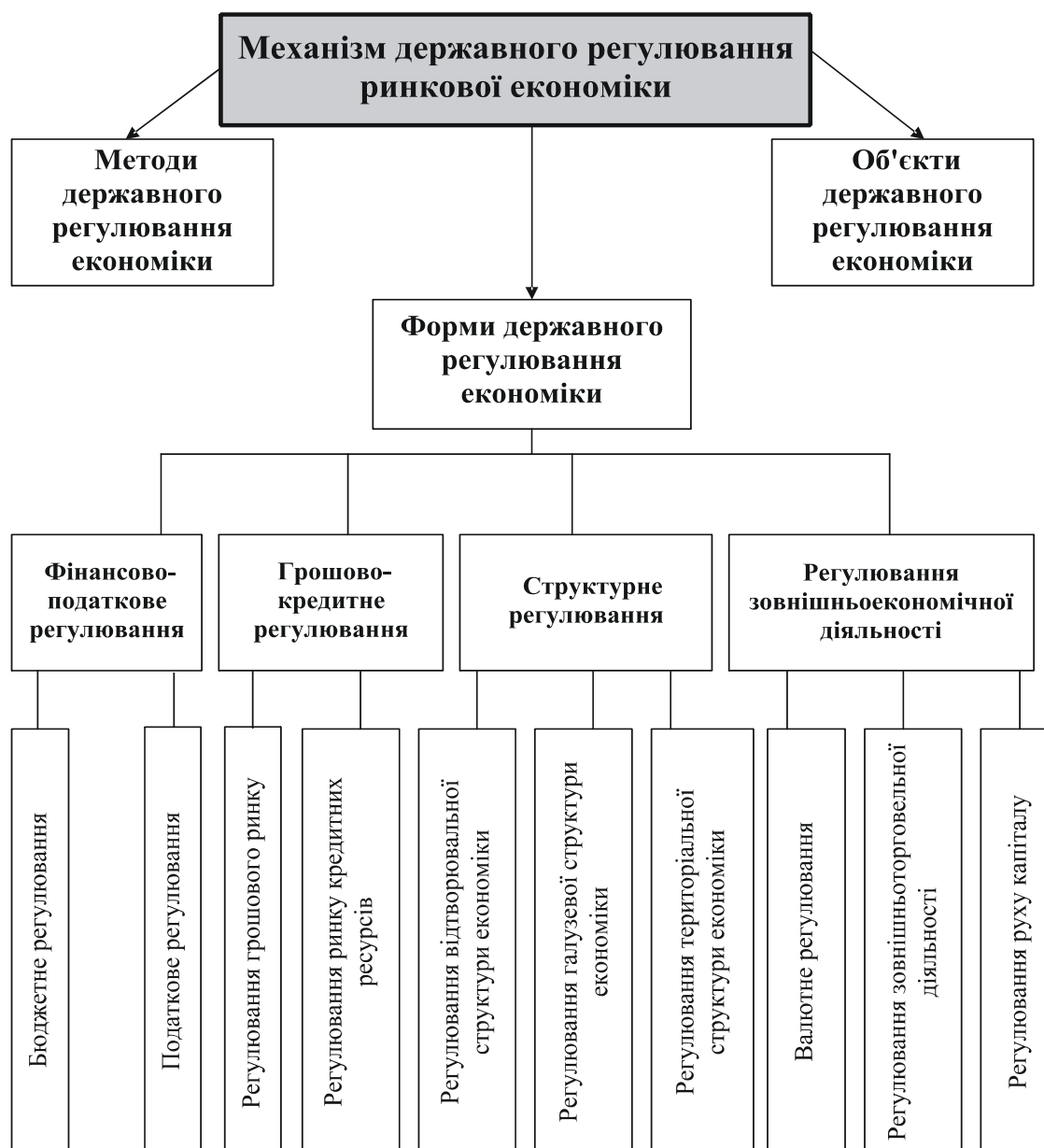

Рис. Механізм державного регулювання ринкової економіки

Перша складова – бюджетне регулювання – це комплекс загальноприйнятих і законодавчо закріплених методів створення та використання фінансових ресурсів для виконання основних завдань державного регулювання економіки. Основною метою застосування цієї форми державного регулювання є фінансове забезпечення темпів і пропорцій розвитку економіки країни, а також вирішення питань надання та фінансування соціальних гарантій населенню країни. Як інструменти бюджетного регулювання економіки використовують структуру та розмір видаткової частини бюджету країни; структуру та розмір дохідної частини бюджету; співвідношення між видатковою та дохідною частинами (сальдо бюджету); міжбюджетні відносини; бюджетний механізм; державний борг.

Видатки державного бюджету – це економічні відносини, що виникають внаслідок з перерозподілом фонду бюджетних коштів держави та його використанням за галузевим, територіальним та цільовим призначенням. За своїми економічними характеристиками видатки державного бюджету поді-

ляють на поточні (пов'язані з утриманням та подальшим розвитком державних інституцій, які знаходяться у державному управлінні, та з розвитком людського капіталу країни) та видатки розвитку (пов'язані з розвитком матеріального виробництва, покращенням його галузевої структури). З їх допомогою держава фінансує структурну перебудову в економіці, зменшує регіональні диспропорції, пом'якшує проблеми безробіття. Держава застосовує різні форми впливу на економіку: надання субсидій організаціям і населенню; здійснення державних інвестицій; бюджетне фінансування галузей, що визначають науково-технічний прогрес.

Доходи державного бюджету виражають економічні відносини, що виникають з підприємствами, організаціями та іншими економічними агентами у процесі формування бюджетного фонду країни. Основна їх частина це податкові та неподаткові надходження. Основною метою застосування даного інструменту бюджетного регулювання є формування необхідного фінансового фонду для забезпечення фінансування витрат державного бюджету країни.

Окремим інструментом бюджетного регулювання є бюджетний механізм, який, з економічної точки зору, є сукупністю певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів. Він охоплює:

- бюджетне планування і прогнозування (визначення основних макроекономічних і бюджетних показників, розробку балансу бюджетних ресурсів і витрат держави, розміру видаткової та дохідної частини);
- бюджетні норми та нормативи (ставки податків та неподаткових зборів, норми витрат у бюджетних установах, норми бюджетного забезпечення);
- бюджетні стимули та санкції (пільги по податках юридичних та фізичних осіб, бюджетні кредити, санкції за порушення податкового законодавства, за нецільове використання бюджетних коштів).

Інструменти податкового регулювання застосовуються для поповнення державних фінансових ресурсів, а також для стимулювання економічного зростання, здійснення структурних перетворень, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників. Визначаються види податків і встановлюються податкові пільги окремим суб'єктам з метою покращення інвестиційного клімату та впливу на рівень грошових доходів населення.

Через податкові інструменти можна впливати на вирішення будь-якої (і не тільки економічної) проблеми – від стимулювання економічного зростання до впливу на демографічні процеси у країні. Значною мірою державне регулювання за допомогою податків залежить від вибору системи оподаткування, розміру податкових ставок, виду та розміру податкових пільг. Стабільність розвитку економічних агентів господарювання може бути забезпечена шляхом розроблення оптимальної моделі податкового регулювання. При її розробці необхідно насамперед враховувати, що основною метою застосування інструментів цієї форми державного регулювання економіки є сприяння економічному зростанню та забезпечення надходжень необхідних фінансових ресурсів до бюджету країни.

Можливими є наступні стимулювальні ефекти фінансово-податкового регулювання економічного зростання:

1. Збільшення частки державних (бюджетних) видатків. Стимулювальний ефект спричиняє збільшення видатків розвитку, оскільки державні фінансові ресурси спрямовують на інвестиційну діяльність та розвиток матеріального виробництва. Збільшення частки поточних видатків може призвести до різних варіантів розвитку подій залежно від сприйняття суб'єктами діяльності економічної ситуації у країні.

У разі негативних очікувань у населення щодо економічної, соціальної, або політичної ситуації у країні збільшення розміру державних видатків може сприйматися як сигнал можливого зростання надалі податкового тиску або зростання дефіциту бюджету з усіма його негативними наслідками. У такому разі збільшення державних видатків на соціальні заходи, а відповідно і зростання доходу кінцевого використання, буде розподілятися на користь збільшення споживчих видатків, що призведе до розвитку інфляційних процесів в економіці країни.

У разі, коли очікування стосовно економічної ситуації у країні є позитивними, збільшення доходу кінцевого використання та прибутків підприємств буде розподілятися на користь збільшення заощаджень та інвестиційної діяльності. В умовах створення державою привабливого інвестиційного клімату зазначені чинники сприятимуть зростанню ВВП країни.

2. Реформування податкової системи з метою стимулювання економічного розвитку може бути розглянуто у двох аспектах:

- зменшення загального рівня оподаткування або ставок на окремі його складові;
- збільшення прихованих субсидій держави на економічну діяльність (податкові пільги, звільнення від сплати податків, списання чи реструктуризація податкової заборгованості).

Зменшення загального рівня оподаткування без зменшення розміру державних видатків, або без запровадження альтернативних заходів із збільшення доходів бюджету призведе до виникнення негативних ефектів у короткостроковому періоді. До них належить зростання дефіциту бюджету, а отже, і державного боргу, прискорення темпів інфляції (при застосуванні гнучкого або проміжного типів грошово-кредитного регулювання), розбалансування валютного курсу.

У довгостроковому періоді збільшення бази оподаткування дасть змогу стабілізувати розмір бюджетних видатків, а зменшення податків призведе до збільшення валового прибутку та змішаного доходу, але цей приріст буде перерозподілено між споживанням і заощадженням.

Отже, застосування інструментів стимулювального фінансово-податкового регулювання призведе до збільшення валового внутрішнього продукту при наявності наступних умов:

- очікування суб'єктів економічної діяльності є позитивними стосовно зміни економічної та соціальної ситуації у країні;
- наявність розвинутої кредитної системи країни, що дасть змогу перетворити приріст заощаджень на приріст інвестиційних видатків;
- привабливого інвестиційного клімату, що забезпечить зростання іноземних інвестицій при збільшенні реальної відсоткової ставки і забезпечить зростання чистого експорту капіталу.

Наступною формою державного регулювання ринкової економіки, що потребує уваги з приводу використання її інструментів для стимулювання економічного зростання є грошово-кредитна.

За своєю сутністю грошово-кредитне регулювання – це форма державного регулювання сфери грошового обігу та кредитних відносин; це сукупність заходів у сфері грошового обігу і кредитних відносин, які здійснює держава з метою регулювання економічного розвитку, стримування темпів інфляції, забезпечення високої зайнятості і балансування платіжного балансу. Отже, основною кінцевою метою застосування цієї форми державного регулювання є стимулювання економічного зростання. Проміжними (поточними) цілям може виступати регулювання процентних ставок, розміру та структури грошової маси, динаміка інфляційних процесів тощо.

Залежно від особливостей та характеру основних інструментів грошово-кредитної форми державного регулювання, також залежно від визначених проміжних цілей розрізняють три основні типи:

- гнучке – пов'язано з фіксацією або підтримкою облікової ставки відсотка на позики, що надаються центральним банком на певному рівні;
- жорстке – спрямоване на фіксацію або підтримку стабільного обсягу грошової маси в економіці;
- проміжний тип – застосування або першого, або другого типу залежно від зміни ситуації на грошовому та товарному ринках країни.

Всю сукупність інструментів грошово-кредитного регулювання ринкової економіки можна поділити на інструменти прямого (директивного) та опосередкованого впливу на грошову масу, її структуру й активність.

До найбільш відомих та важливих інструментів першої групи (прямих) відносять:

- механізм готівкової емісії;
- встановлення верхньої межі кредиту центрального банку, що надається урядові та банківським уставам;
- пряме регулювання позикових операцій банків, встановлення маржі, визначення межі та вартості кредитних ресурсів, що надаються для окремого фінансування;
- обмеження споживчого кредиту;
- обмеження окремих видів діяльності комерційних банків на основі існуючого законодавства та окремих постанов і наказів центрального банку.

Система опосередкованого регулювання грошового обігу включає три основні інструменти, за допомогою яких центральний банк здійснює вплив на грошовий ринок:

- здійснення операцій на відкритому ринку;
- регулювання норми банківських резервів;
- регулювання норми облікової ставки відсотка на позики, що надають центральним банком.

Застосування перелічених інструментів забезпечує здійснення регуляторної та стимулювальної функції держави у двох напрямках:

- регулювання грошового ринку країни та функціонування банківської системи країни;
- регулювання ринку кредитних ресурсів.

Фінансово-податкове та грошово-кредитне регулювання визначаються як основні форми державного регулювання економічного зростання. Їх інструменти можуть застосовуватися як відокремлено, так і паралельно з метою одночасного коригування більш широкого кола економічних проблем, що виникають у ході стимулювання економічного зростання.

З цієї метою можливим є застосування декількох варіантів поєднання фінансово-податкової та грошово-кредитної форм державного регулювання економіки:

- стимулювальне фінансово-податкове регулювання паралельно із застосуванням жорсткого типу грошово-кредитного регулювання економіки. Обмеження грошової маси у країні, при стимулюванні за допомогою збільшення обсягів державних видатків призведе до зміни структури сукупного попиту: зросте частка споживчих та державних видатків, а величина внутрішнього та іноземного інвестування зменшиться;
- експансіоністське грошово-кредитне регулювання поєднано із жорстким фінансово-податковим, що призведе до зростання інвестицій за рахунок зниження обсягів споживчих і державних видатків, але можливим є прискорення темпів інфляції;
- одночасна стимулювальна фінансово-податкова та грошово-кредитна форми державного регулювання економіки – досить ризикований варіант, оскільки пов'язано з одночасним розбалансуванням як фінансової, так і грошової системи країни.

Визначальним чинником покращення якісних характеристик економічного зростання та забезпечення збереження позитивної динаміки основних економічних показників виступає побудова оптимальної структури економіки країни. Структура економіки – це співвідношення, які відображають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки, окремими її секторами, галузями тощо.

Залежно від змісту економічних явищ та процесів, зв'язки між якими відображаються у пропорціях, розрізняють такі основні види структурних співвідношень на макроекономічному рівні:

- відтворювальні пропорції – характеризуються співвідношенням елементів, сторін, секторів, підрозділів процесу суспільного відтворення та відображають відтворювальну структуру економіки;
- галузеві пропорції – характеризують співвідношення між галузями та групами галузей у виробництві суспільного продукту;
- територіальні (регіональні) пропорції – відображають розміщення продуктивних сил у країні, співвідношення економічних регіонів та інших територіальних утворень у виробництві суспільного продукту;
- секторальні пропорції – характеризують співвідношення між ринковим та неринковим секторами економіки країни;
- зовнішньоекономічні пропорції – співвідношення між обсягами експортно-імпортних операцій та внутрішнього виробництва.

Виходячи з того, що сукупним результатом економічної діяльності є суспільний продукт, перелічені структурні пропорції відображають передусім співвідношення між його складовими елементами, частками створеними в тих чи інших підрозділах, галузях тощо.

Оскільки основним каталізатором якісного економічного зростання є обсяг інвестицій, то серед пропорцій, що характеризують відтворювальні про-

цеси найбільш вагомими є пропорції між валовими інвестиціями та амортизацією. Ці пропорції виступають економічним індикатором загального стану економіки, визначають яким є національне господарство:

- економіка країни є зростаючою, коли валові інвестиції перевищують величину амортизації (виробничі потужності зростають);
- економіка країни є статичною (застійною), коли валові інвестиції та амортизація є рівними величинами (виробляється стільки, скільки необхідно для заміщення капіталу спожитого у процесі виробництва);
- економіка країни є стагнуючою, коли величина валових інвестицій є меншою за амортизацію (споживається більше капіталу, ніж виготовляється).

Державне регулювання структурної перебудови та структурних зрушень в економіці передбачає вибір цілей та характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання.

Розрізняють два типи структурної політики: активна (держава застосовує інструменти прямого та опосередкованого впливу) та пасивна (держава створює правову базу для ринкового саморегулювання структури економіки).

Державний вплив на структуру економіки може здійснюватися за допомогою методів прямого (через пряме фінансування, систему державних замовлень і контрактів) і непрямого регулювання (через систему економічних регуляторів). Шляхом використання методів індикативного планування, бюджетного, податкового, грошово-кредитного, цінового та експортно-імпортного регулювання держава намагається закріпити позитивний та нейтралізувати негативний вплив ринку на структуру економіки країни.

Важелі державного регулювання структурних зрушень можуть бути різноманітними:

- система податків з їх диференціацією за відповідними суб'єктами та об'єктами оподаткування і застосуванням податкових ставок та пільг;
- надання різноманітних кредитних пільг, зменшення ставок кредиту;
- надання фінансової допомоги у вигляді інвестиційних надбавок, субсидій, дотацій, бюджетних позичок на розвиток окремих галузей, виробництв, регіонів;
- проведення митної політики, в тому числі встановлення різних імпорتنих та експортних тарифів тощо.

Експорторозширюючий та імпортозаміщуючий варіанти економічного зростання потребують максимальної уваги з боку держави та застосування інструментів ще однієї форми державного регулювання ринкової економіки – регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності включає у себе: регулювання зовнішньої торгівлі за допомогою важелів торговельної політики; регулювання ввезень і вивезень капіталу за допомогою створення інвестиційних умов; державного регулювання валютних операцій за допомогою важелів валютного регулювання.

Ця форма державного регулювання ринкової економіки здійснюється за допомогою адміністративних та економічних методів. Адміністративні методи застосовуються за умов економічної нестабільності, зростання дефіциту державного бюджету, високих темпах інфляції. До них відносять торговельне ем-

барго, ліцензування, квотування, спеціальні вимоги до товару та ін. Економічні методи використовуються за умов стабільного розвитку економіки країни. До них відносять митні тарифи, збори, імпорتنі депозити, пільгові кредити експортерам, субсидії, гарантії, звільнення від сплати податків у галузі експорту.

Під регулюванням зовнішньоторговельної діяльності розуміють заходи з боку держави, які впливають на обсяги зовнішньої торгівлі через податки, субсидії, прямі обмеження на імпорт чи експорт.

Митно-тарифне регулювання – одна з основних функцій митних органів країни. Згідно з принципами ГАТТ/СОТ митно-тарифне регулювання спрямоване на регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку і стимулювання експорту. Ця форма регулювання повинна впливати на здійснення економічних перетворень та повинна виконувати дві основні цілі:

- забезпечувати належний рівень поступлень до державного бюджету;
- створювати рівні умови для конкуренції вітчизняних та іноземних виробників.

Найбільш поширеним інструментом митно-тарифного регулювання є мито (ввізне чи вивізне) – податок, що накладається на кожен одиницю товару, що перетинає митний кордон країни. Розрізняють адвалерне, спеціальне та комбіноване мито.

Нетарифні методи регулювання є менш відкритими, ніж митні податки, а тому надають державним органам більше влади при здійсненні економічної політики. Їх застосування відображає можливість прямого впливу з боку держави на діяльність підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та корегувати потоки експорту та імпорту товарів та послуг.

Найбільш поширеною формою нетарифних обмежень є контингент або квота – обмеження у кількісному чи вартісному вираженні обсягу продукції, яку дозволено ввозити до країни (імпортна квота) чи вивозити з країни (експортна квота) за певний період. Ліцензування – це видача державою ліцензій на імпорт чи експорт обмеженого обсягу продукції.

Для захисту національних виробників держава може не тільки обмежувати імпорт, але і стимулювати розвиток експортних галузей. Одним з методів є експортні субсидії, тобто пільги фінансового характеру, які надаються державою експортерам для розширення вивозу товарів за кордон, що дає змогу збалансувати величини експортних та імпортних потоків.

Кожній країні притаманна власна система вибору засобів та пріоритетів відповідно до специфіки економічної ситуації, цілей соціально-економічного розвитку, прийнятої концепції державного втручання в економіку.

Таким чином, дослідження феномену економічного зростання передбачає застосування комплексного, системного підходу до виявлення його структури, чинників, джерел та наслідків і є поняттям набагато складнішим, ніж динаміка зростання обсягу виробництва у країні. Лише за умови правильного та обґрунтованого виявлення основних факторів, що спричиняють зростання сукупного випуску у країні протягом довготривалого періоду та розроблення дієвих механізмів державного регуляторного впливу на них, можливим є забезпечення стійкої динаміки економічного зростання.

Література

1. Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика. Частина 1: Макроекономіка/ Пер. з англ. – Львів: Просвіта, 1997. – 671 с.
2. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка/ Пер. з англ. В. Мусієнко та В. Овсієнко. – К.: Основи, 1996. – 814 с.
3. Семюелсон, Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка. – К.: Основи, 1995. – 544 с.
4. Дзюбик С.Д. Механізм регулювання ринкової економіки. – К.: ІДУС, 1995. – 66 с.
5. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. – Львів: Українські технології, 1999. – 640 с.

УДК 336.7(091)

Аспірі. О.А. Колодій – Львівський НУ ім. Івана Франка

ЕВОЛЮЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Сучасна історія банківської справи не володіє повною мірою інформацією про час виникнення банків. Перші банкіри розуміли, що залучаючи вільні грошові кошти та віддаючи їх у тимчасове користування, можна отримати користь. Поява та розвиток банків є результатом еволюції об'єктивних товарно-грошових відносин, що сформувались в економічній системі суспільства.

Post-graduate O.A. Kolodiy – L'viv NU named after Ivan Franko

Evolution of banking

The history of banking is closely related to the history of money. As monetary payments became important, people looked for ways to safely store their money. As trade grew, merchants looked for ways to borrow money to fund expeditions. A financial intermediary is an institution that specializes in bringing lenders and borrowers together. The evolution of banking is representative of historical needs of nations.

Історичний метод дослідження належать до найважливіших методів економічної науки, що допомагає зрозуміти та розкрити суть і природу економічних явищ й економічних суб'єктів. Серед таких вагомих суб'єктів економічної діяльності особливо виділяємо банки та банківську систему, яка, з одного боку, забезпечує грошовий обіг у країні, а з іншого – виступає передавальним механізмом у реалізації грошово-кредитного регулювання. Відтак вивчення еволюції банків, банківської системи та банківської справи має важливе як наукове, так і практичне значення.

На сьогодні існує низка досліджень з історії банківництва (С. Андрюшин, В. Мехряков, І. Окунев, М. Ротбард). Проте через специфіку дослідження (тривалий часовий період, широка географія) багато аспектів ще не достатньо вивчені, зокрема в аспекті розвитку банківництва потребує залучення та розкриття значна кількість більш вузьких історичних джерел, що і стало завданням цієї статті.

Сучасна історія банківської справи не володіє повною мірою інформацією про час виникнення банків, операції, які вони виконували, та чинники, що слугували поштовхом для їх розвитку. І хоча існує багато доказів стародавнього грошового обігу, однак немає чіткої відповіді на питання, якою була роль найпростіших кредитних установ.

Поняття першого банку, як відомо, ототожнюється з міняйлами Стародавньої Греції, де банкірів називали трапезидами (від грецького "трапеза",